«فرهیختگان» در سالگرد امضای برجام تاثیرات این سند بر دانشگاه را بررسی کرد

عقب‌گرد دانشگاه‌ها با برجام

زهرا رمضانی و محسن تاجیک نژاد
گروه دانشگاه

حدود دو سال از روی کار آمدن دولت تدبیر و امید می‌گذشت، دوسالی که پیرو ایده تعامل با غرب دولت، همه وجوه کشور معطل و چشم‌انتظار امضای یک توافقنامه شده بود تا بلکه از مشکلات اقتصادی گرفته تا مشکل آب خوردن مردم را حل کند. ۲۳ تیرماه سال ۹۴ بالاخره انتظارها به سر رسید و برجام متولد شد و مورد توافق ایران و ۶ کشور طرف مذاکره قرار گرفت. هرچند امروز با گذشت پنج سال از آن روزها، فقط نام آن به عنوان سند دیگری از بدعهدی کشورهای غربی در تاریخ کشور باقی مانده است. توافق برجام نه‌تنها در ایجاد گشایش در مسائل مختلف کشور ناموفق بود، بلکه به‌واسطه مذاکرات، موجب توقف پیشرفت‌ها در عرصه صنعت هسته‌ای شد که با دانش بومی جوانان و محققان داخلی دنبال می‌شد. «فرهیختگان»، در سالروز امضای برجام به بررسی تاثیرات برجام بر دانشگاه در جنبه‌ها و حوزه‌های مختلف پرداخته و در گفت‌وگو با تنی چند از اساتید دانشگاه این تحولات را به‌ویژه در رشته‌های مرتبط با صنعت هسته‌ای مورد واکاوی قرار داده که در ادامه می‌خوانید.

از صفر کشیدن برای تحصیل در رشته‌های هسته‌ای تا بی‌انگیزگی دانشجویان فیزیک هسته‌ای

امروز سالگرد امضای برجام با همان برنامه جامع اقدام مشترک است؛ توافقی که قرار بود درکنار گشایش‌های فراوان اقتصادی برای کشور، چرخ سانتریفیوژها را نیز بچرخاند تا ایران همچنان در زمره کشورهای دارای برنامه هسته‌ای باقی بماند، اما درعمل وضعیت آن‌طور که پیش‌بینی می‌شد، جلو نرفت و به‌صراحت می‌توان گفت در حوزه اقتصادی، نه‌تنها دستاوردی عاید کشور نشد، بلکه این روزها معیشت مردم نیز باسختی همراه شده است.

از سوی دیگر برجام در حوزه انرژی هسته‌ای نیز نه‌تنها نتوانست تغییر مثبتی را برای کشور به‌همراه بیاورد، بلکه دربرخی بخش‌ها، برنامه‌های این حوزه را نیز با اخلال همراه کرد. انرژی هسته‌ای ایران که از سال ۱۳۰۰ به دانشگاه‌های کشور راه پیدا کرده بود، در دوران برجام تاحدودی با سکون همراه شد تا برجام تاثیر خود را روی جامعه آکادمیک کشور نیز گذاشته باشد.

از آنجا که دانشگاه‌ها نوک پیکان پیشرفت در همه حوزه‌ها به‌شمار می‌روند و نمی‌توان سهم آنها را در رسیدن به اهداف علمی کشور نادیده نگرفت، باید اذعان کرد در حوزه هسته‌ای جامعه آکادمیک کشور با ترور دانشمندانش روبه‌رو شد تا بیشترین نقش را در هسته‌ای شدن ایران داشته باشد، اما به‌نظر می‌رسد حالا وضعیت تغییر کرده و نه‌تنها دیگر دانشگاه‌ها در حوزه فعالیت‌های پژوهشی مرتبط با این حوزه مانند قبل فعال نیستند، بلکه در حوزه تربیت نیروی انسانی شرایط متفاوت شده است.

اواخر دهه ۸۰ و اوایل دهه ۹۰ را می‌توان جزء اصلی‌ترین برهه زمانی کشور در حوزه برنامه هسته‌ای دانست؛ چراکه در آن زمان سرعت رشد علمی کشور در بخش‌های مختلف این صنعت به شکل چشمگیری افزایش پیدا کرده بود تا جایی که هر روز خبرهای تازه‌ای از این حوزه منتشر می‌شد.

از تولید اولین محموله کیک زرد گرفته تا رسیدن به فناوری غنی‌سازی ۲۰ درصد اورانیوم که نیاز کشور به تامین سوخت راکتورها را برطرف کرده و البته دنیا متحیرانه به دستاوردهای علمی ایران نگاه می‌کرد. سرعت پیشرفت در مباحث مختلف صنعت هسته‌ای کشور به‌حدی رسیده بود که زنگ خطر را برای دشمنان به‌صدا در آورد و همین مهم دلیلی شد تا دشمن برای متوقف کردن ایران دست به ترور آشکار دانشمندان هسته‌ای کشور بزند و در فاصله زمانی کوتاهی از مجید شهریاری گرفته تا مصطفی احمدی‌روشن را به شهادت برساند تا بزنگم خود از این طریق سد راه رسیدن ایران به انرژی هسته‌ای شود؛ سال‌هایی که نه تنها در عمل ناکام ماند، بلکه باعث ایجاد انگیزه در میان داوطلبان کنکور شد تا جای این دانشمندان را به‌سرعت پر کنند. اعتراض دانشجویان به شهادت دانشمندان هسته‌ای و تقاضای آنها برای تحصیل در رشته‌های مختلف مرتبط با انرژی هسته‌ای به‌سرعت به تیتر یک رسانه‌ها تبدیل شد و به اصطلاح صف طویلی از داوطلبان شکل گرفت. اشتیاقی که نویدبخش تداوم شتاب علمی بود، اما با بی‌توجهی مسئولان آموزش عالی مواجه شد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد روند ظرفیت پذیرش رشته‌های مربوطه به حوزه هسته‌ای دانشگاه‌ها در بعضی موارد افت و در بهترین حالت از سال ۹۴ در یک مسیر ثابت حرکت کرده است. برای مثال در رشته فیزیک هسته‌ای در سال ۹۴ مجموع پذیرش دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد در این رشته با درنظر گرفتن ظرفیت روزانه، شبانه، پردیس‌های خودگردان و پیام نور تنها ۳۹۰ نفر بود که این تعداد در سال ۹۵ به ۴۰۶، سال ۹۶ به ۴۲۵، سال ۹۷ به ۴۴۹ و در سال ۹۸ به ۴۰۹ نفر رسیده و این نشان دهنده بی‌انگیزگی داوطلبان برای تحصیل در این رشته است.

از سوی دیگر تعلیق برنامه‌های هسته‌ای کشور در دوران برجام، آینده شغلی نامعلومی را در پیش روی فارغ‌التحصیلان این رشته گذاشته و طبیعی است که دیگر خبری از تمایل شدید دانشجویان برای تحصیل در این رشته نباشد.

سیر نزولی فعالیت‌های پژوهشی دانشگاه‌ها بعد از برجام

دانشگاه‌های کشور درکنار وضعیت تغییر مسیر برای تربیت نیروی انسانی مرتبط با انرژی هسته‌ای، در حوزه فعالیت‌های پژوهشی نیز مسیر نزولی را طی می‌کنند.

براساس آمارهای منتشرشده در سایت گنج اولین بار در سال ۱۳۰۰ فعالیت‌های پژوهشی جامعه آکادمیک کشور روی انرژی هسته‌ای شروع شده، اما یکباره متوقف و با وقفه ۴۳ ساله روبه‌رو شد تا ایران نزدیک به نیم‌قرن از رسیدن به تکنولوژی‌های این حوزه عقب بماند و درنهایت برای اولین‌بار در سال ۶۲، دوباله در این حوزه به‌چاپ رسید.

این مسیر تا سال ۷۶ که تعداد مقالات منتشرشده با این موضوع به پنج عدد رسید، گهوبیش ادامه پیدا کرد تا اینکه در سال ۸۶، دانشگاه‌ها همت خود را برای بررسی علمی این حوزه به‌کار بستند و با انتشار ۱۴ مقاله، نام ایران هسته‌ای را بر سر زبان‌ها انداخت، تا جایی که می‌توان گفت اواخر دهه ۸۰، اوج فعالیت‌های آکادمیک ایران در مباحث مرتبط با انرژی هسته‌ای بوده است. البته مسیر طی‌شده توسط دانشگاه‌های کشور تا سال ۹۴ با همه فراز و فرودهایش رو به رشد بوده، چراکه تا پایان سال ۹۳، دانشگاه‌های کشور ۲۸۸ مقاله با این موضوع به چاپ رسانده‌اند، اما از پنج سال پیش روند فعالیت‌های تحقیقاتی دانشگاه‌ها روی موضوع انرژی هسته‌ای رو به افول رفت.

تا جایی که در سال ۹۴، ۳۹ مقاله در این رابطه منتشر شد، در سال ۲۲،۹۵ مقاله، ۱۵،۹۶ مقاله و در سال‌های ۹۷ و ۹۸، هرکدام ۱۲ مقاله به‌چاپ رسیده است. در این میان دانشگاه‌های مازندران، صنعتی اصفهان، تهران، گیلان و علامه طباطبایی فعال‌ترین دانشگاه‌ها در انجام فعالیت‌های پژوهشی این حوزه بوده‌اند، جالب‌تر اینکه دانشجویان رشته‌های فیزیک هسته‌ای، علوم سیاسی، حقوق، مهندسی مکانیک و شیمی فیزیک بیش از دیگر دانشجویان روی مباحث مرتبط با انرژی هسته‌ای کار کرده‌اند و این نشان می‌دهد درکنار دانشجویان رشته‌های هسته‌ای، دانشجویان سیاسی و حقوق نیز ورود جدی به این حوزه و از نگاه خودشان انرژی هسته‌ای کشور را بررسی کرده‌اند.

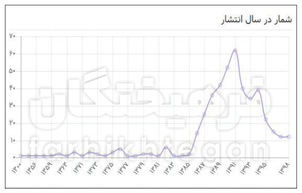

تعداد مقالات منتشر شده با موضوع انرژی هسته‌ای در بازه زمانی

مقالات منتشر شده با موضوع انرژی هسته‌ای توسط دانشگاه‌ها

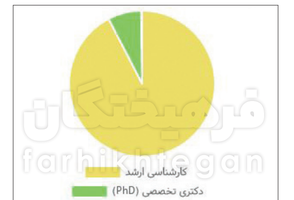

مقالات منتشر شده با موضوع انرژی هسته‌ای در مقاطع مختلف تحصیلی

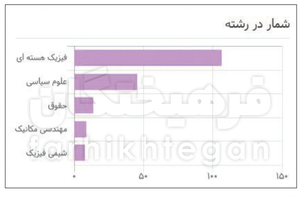

تعداد مقالات منتشر شده با موضوع انرژی هسته‌ای در رشته‌های مختلف

ادامه از صفحه ۴

تفکر تواضع در برابر غرب، باعث کاهش تعداد مقالات در حوزه انرژی هسته‌ای

عده تمایل تحصیل دانشجویان در رشته‌های مرتبط با انرژی هسته‌ای یکی از مولفه‌هایی است که نمی‌توان آن را نادیده گرفت، مساله‌ای که هرچند در برهه تورم دانشمندان هسته‌ای مان وضعیت دیگری پیدا کرده بود، اما حالا بی‌انگیزگی در میان داوطلبان به چشم می‌خورد، هر چند آمارها از کوچ گسترده داوطلبان ورود به دانشگاه‌ها به گروه آزمایشی علوم‌تجربی خبرمی‌دهد، اما در میان همان چندصدهزار داوطلب گروه آزمایشی علوم‌ریاضی نیز تعداد محدودی حاضربه تحصیل در رشته‌های مرتبط با این حوزه هستند. رضا روستاآزاد، عضو هیات علمی دانشگاه صنعتی شریف در گفت‌وگو با «فرهیختگان» با تاکید بر اینکه از گذشته تمایل شدیدی بین داوطلبان برای تحصیل در رشته‌های مرتبط با هسته‌ای وجود نداشته است، گفت: «این مهم به دلیل آن است که تحصیل در این رشته تبعات و مشکلاتی را در حوزه‌های مختلف مانند اخذ پذیرش در دانشگاه‌های خارجی برای فرد به همراه دارد، از این رو برای اینکه بخواهیم جوانان را به سمت تحصیل در این رشته سوق دهیم، باید انگیزه‌هایی را در میان آنها ایجاد کنیم که در برهه شهادت احمدی روشن، شهریاری و... اتفاقاتی رخ داد و باعث تمایل شدید داوطلبان برای تحصیل در رشته‌های مرتبط با انرژی هسته‌ای شد.» او ادامه داد: «بعد از برجام شاهد تقویت عوامل روانی بازدارنده از تحصیل در این رشته‌ها بودیم که ممکن است تاثیر منفی نیز روی جوانانی که خواهان ورود به دانشگاه‌ها هستند، داشته باشد. «اثرگذاری برجام روی فعالیت‌های دانشکده‌های هسته‌ای کشور نیز موضوع دیگری است که این عضو هیات علمی دانشگاه صنعتی شریف درباره‌اش این‌طور توضیح داد: «معمولا دانشکده‌ها به‌صورت آکادمیک فعالیت می‌کنند و نه عملیاتی؛ طبیعی است که چون ورود آنها به این مسائل به‌صورت مبانی است، چندان تغییری در آن صورت نگرفته است. با این حال تصور می‌کنم مطالعه آکادمیک دانشجویان رشته‌های هسته‌ای شاید نسبت به دوران پیش از برجام، این روزها به‌صورت انتزاعی‌تر در تبدیل می‌شود. به عبارت دیگر امروز دانشگاه‌ها به جای اینکه به‌صورت کاربردی به حوزه انرژی هسته‌ای ورود داشته باشند، مباحث را به‌صورت انتزاعی دنبال می‌کنند.»

روستاآزاد با تاکید بر اینکه به هیچ‌وجه از کاهش تعداد مقالات منتشر شده در ارتباط با انرژی هسته‌ای توسط دانشگاه‌ها تعجب نمی‌کنم، افزود: «کار کردن در حوزه اجرایی نه‌صرفا مرتبط با انرژی هسته‌ای، بلکه حوزه‌های غیرهسته‌ای نیز نیازمند یک شجاعت و لاوری است؛ چراکه قطعا کارکردن در حوزه انتزاعی و انجام کارهای کاسیموتری بسیار راحت‌تر از ورود به میدان عمل خواهد بود. البته اینکه اساتال شهید احمدی روشن درصحنه عمل وارد می‌شوندنشان دهنده شجاعت آنها در کشوری است که برایشان هزینه شده، اما وقتی در کشور سیستم مدیریتی حاکم می‌شود که به جای دلاوری، تواضع در برابر غرب را سرلوحه قرار می‌دهد، طبیعی است که این تفکر روی فعالیت جامعه آکادمیک و دانشجویان مانیز اثرگذار است.» وی در ادامه اظهار داشت: «از زمان دانشجویی‌ام به خاطر دارم که وقتی به سمت ادامه تحصیل می‌رفتیم کانون‌های هسته‌ای در هر دانشگاهی یک نوع دافعه‌ای داشتند تا جایی که دانشجویان با اصلا به سمت آنها نمی‌رفتند یا غیراین صورت چندان جوابی هم نمی‌گرفتند. برای همین تعاملات علمی این حوزه به‌خصوص با کشورهای غربی چندان قوی نبوده والان نیز همین گونه است. البته در کشورهای شرقی مانند چین وضعیت کمی متفاوت بود و دانشجویان راحت‌تر می‌توانستند ارتباط برقرار کنند؛ با این حال دانشجویان دنبال درسر نیست و قطعا چندان مراودای میان دانشگاه‌های ایران با جامعه آکادمیک کشورهای غربی در این زمینه وجود نداشته و ندارد.»

تحقیقات برخی حوزه‌های هسته‌ای در برجام متوقف شد

سیدحسن صدوق، رئیس سابق دانشگاه شهید بهشتی نیز درباره کاهش تعداد مقالات در حوزه انرژی هسته‌ای گفت: «زمانی که مسئول این دانشگاه بودم مسئولان انرژی هسته‌ای به‌وزارت علوم فهرستی را داده بود که طی آن نیازهایشان در حوزه انرژی هسته‌ای اعلام شده بود که باید پایان نامه‌ها در چارچوب آنها تعریف می‌شد، البته در برخی موارد جنبه محرمانه و استثنا نیز داشتیم.» او افزود: «البته اعلام شده بود که در چارچوب تحولات برجام نیازی نیست که برخی حوزه‌ها دنبال شود، از سوی دیگر توصیه کلی در وزارت علوم درخصوص پایان نامه‌ها آن است که به دلیل تعداد زیاد دانشجویان کارشناسی ارشد، با باید همه پایان نامه‌ها در ارتباط با مسائل کشور باشد یا محدودیتی در تعداد مقالات ایجاد شود و این مهم مربوط به یک رشته خاص نیست.»

مقالات انرژی هسته‌ای بهانه‌ای برای تحریم ایران هستند

کاهش چشمگیر فعالیت‌های پژوهشی دانشگاه‌های کشور درخصوص یکی از مهم‌ترین حوزه‌های علمی موضوعی نیست که بتوان براحتی از کنار آن گذشت. یکی از اساتید دانشگاه در گفت‌وگو با «فرهیختگان» درباره چرایی این مهم گفت: «یکی از عواملی که بهانه دست شورای حکام و دیگر سازمان‌های بین‌المللی می‌دهد تا بتوانند به‌وسیله آن ایران را محکوم و تحریم‌های جدید وضع کنند، همین مقالات منتشرشده درباره انرژی هسته‌ای است و مباحث سیاسی عمده دلیل وضعیت فعلی است تا جایی که سخنگوی سازمان انرژی اتمی نیز بحث مقالات را مطرح کرده بود.» او توضیح کرد: «نمی‌توان این مساله را فراموش کرد که وضعیت کشور قبل از برجام کاملا متفاوت بود، اما امروزه شرایط تغییر کرده است.»

وضعیت دانشکده‌های هسته‌ای مثل صنعت هسته‌ای است

یکی از اساتید دانشکده فیزیک و مهندسی انرژی دانشگاه امیرکبیر که نخواست نامی از آن فاش شود در گفت‌وگو با «فرهیختگان» گفت: «فرصت‌های بهره‌برداری از برجام را در کشور ایجاد نکردند و دانشکده‌های هسته‌ای مانند صنعت هسته‌ای می‌مانند. قطعا اگر این صنعت به موفقیتی می‌رسید، دانشکده‌ها نیز می‌توانستند شاهد پیشرفت‌هایی باشند، اما وقتی در این صنعت اتفاقی رخ نداده، در دانشکده‌ها نیز همین وضعیت حکم‌فرما خواهد بود. در اصل سیاست‌گذاری‌ها در این زمینه با مشکلاتی همراه بود و به همین دلیل دانشکده‌های هسته‌ای نیز نتوانستند از فرصت برجام استفاده کنند.» او با تاکید بر اینکه تعداد مقالات در تمام رشته‌ها با افت روبه‌رو شده است، ادامه داد: «زمانی که برجام به سرنوشت فعلی دچار شد، با محدودیت‌های بیشتری روبه‌رو شدیم و طبیعی است که این مهم روی چاپ مقالات نیز اثرگذار بوده است. به‌عبارت دیگر امروز به‌دلیل تحریم‌ها ژورنال‌های علمی مقالات ایران را منتشر نمی‌کنند و متاسفانه چاپ و عدم چاپ آنها به مسائل سیاسی نیز وابسته است، به همین دلیل می‌بینیم که در حوزه چاپ مقالات با موضوع انرژی هسته‌ای با کاهش همراه بوده‌ایم.» این استاد دانشکده فیزیک و مهندسی انرژی دانشگاه امیرکبیر درباره عدم تمایل دانشجویان برای تحصیل در رشته‌های مرتبط با انرژی هسته‌ای تصریح کرد: «قطعا این مهم با بازار کار ارتباط مستقیمی دارد و امروز وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان در رشته‌های مرتبط با این صنعت با مشکل روبه‌رو است. متاسفانه یکی از علت‌های اصلی در کشور است و سایر سازمان‌ها از جمله سازمان برنامه برای هسته‌ای هم‌برای ارسال به دانشگاه‌ها کمک کنند و بودجه تجهیزات و زیرساخت‌های دانشگاه‌ها را تامین کنند.»

برجام و بازشدن پای بازرسان آژانس به دانشگاه‌ها

مساله برجام و دانشگاه‌ها تنها به مسائل مراودات علمی و پژوهشی ختم نشد. تیرماه ۹۷ و درحالی که دوماه از اعلام خروج آمریکا از برجام می‌گذشت، انتشار خبری در رسانه‌ها توجه همه را به خود جلب کرد. طبق اظهارنظرهای برخی از مسئولان تشکل‌های دانشجویی و اساتید دانشگاه علم‌وصنعت، بازرسان آژانس انرژی اتمی به بهانه اینکه در مقاله‌یکی از دانشجویان دانشکده برق این دانشگاه از واژه «سانتریفیوژ» استفاده شده به‌صورت محرمانه اقدام به بازرسی و نمونه‌برداری از برخی از آزمایشگاه‌های دانشکده برق دانشگاه علم‌وصنعت کردند. خلیج، استاد دانشکده‌برق دانشگاه علم‌وصنعت در گفت‌وگو با خبرگزاری دانشجو در این باره گفت: «ما هم از حضور مخفیانه بازرسان آژانس غافلگیر شدیم، چون در این رابطه با هیچ اسنادی هماهنگی نشده بود. همان طور که ماموجه شدیم بازرسان آژانس دریک روز تعطیل کل آزمایشگاه‌های تحقیقاتی اساتید دانشکده برق دانشگاه علم‌وصنعت را بدون هرگونه هماهنگی با اساتید و به‌صورت مخفیانه مورد بازرسی و در برخی موارد اقدام به نمونه‌برداری کرده‌اند. این بازرسی محرمانه بوده و قرار نبوده کسی مطلع شود و ما نیز به‌صورت اتفاقی متوجه موضوع شدیم. ظاهرا دستور از بیرون دانشگاه بوده، اما توسط چه کسی بوده مشخص نیست.» «این موضوع بلافاصله از سوی رئیس دانشگاه علم‌وصنعت تکذیب شد و ذاکری، رئیس وقت این دانشگاه این خبر را مربوط به آژشیو خبرگزاری‌ها دانست. نبوتاب اخبار مربوط به دانشگاه علم‌وصنعت فروکش نکرده بود که یکی از اساتید دانشگاه صنعتی شریف بدون آنکه نامش را ذکر کند در گفت‌وگو با فارس خبر از بازدید محرمانه بازرسان آژانس از این دانشگاه داد تا مساله سرکشی های محرمانه از دانشگاه‌ها پیچیده و حساس‌تر شود، اما رئیس این دانشگاه نیز از این موضوع اظهار بی‌اطلاعی کرد.

تکذیب و تایید‌های وزارت علوم و ورود سازمان انرژی اتمی

اظهارهای اطلاعی‌رسانی دانشگاه‌ها از بازرسی‌های ماموران آژانس با همراهی منصور غلامی، وزیر علوم همراه شد و او ۲۶ تیرماه همان سال در گفت‌وگو با خبرگزاری دانشجو بازرسی ماموران آژانس از دانشگاه‌ها را تکذیب کرد. اما غلامی یک روز بعد و در ۲۷ تیرماه و در حاشیه جلسه هیات دولت این موضوع را تایید کرد و در این باره به خبرنگاران توضیح داد: «این بحث مربوط به تصمیمات شورای عالی امنیت ملی کشور است، تشخیص این شورا لازم‌الاجراست. موردی که انجام شده نه با هماهنگی وزارت علوم بود و نه متاسفانه دانشگاه به وزارت علوم گزارش داده است. چون دانشگاه موظف بوده تصمیم شورای عالی امنیت می‌کند که بازرسی ماموران آژانس مربوط به حقوایی، رئیس دانشکده برق در سطح بازدید از آزمایشگاه‌ها بوده، که خوشبختانه هیچ مشکلی هم دربی آن پیش نیامد. علینقلی ادامه می‌دهد که پس از بازرسی‌های انجام‌شده و با نظر زراعت، رئیس این دانشگاه قرار بر این می‌شود که حقوایی دیگر مقاله‌هایی با موضوعات صنعت هسته‌ای را ارائه ندهد. با شروع موج دوباره اخبار مربوط به بازرسی‌های بین‌المللی از دانشگاه‌های کشور دوباره علی اکبر صالحی در یک مصاحبه تفصیلی با خبرگزاری آنا تصریح کرد: «بازرسی کارشناسان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی از مراکز آموزشی نباید به گونه‌ای مطرح شود که این بازرسی‌ها مختص به ایران بوده و نسخه‌ای است که برای ایران پیچیده‌اند؛ هر کشوری که عضو پروتکل الحاقی باشد در چارچوب این پروتکل و بر مبنای دستورالعمل آن که تمام کشورهای عضو پذیرفته‌اند، اجرامی‌شود.» همچنین صالحی ادامه داد که بازدیدهای آژانس بین‌المللی تنها از چهار دانشگاه علم‌وصنعت، امیرکبیر، کاشان و صنعتی شریف صورت گرفته است. هرچند که با گذشت زمان و بعد از کاهش تعهدات برجامی ایران، کمالوندی، سخنگوی سازمان انرژی اتمی در شهریورماه ۹۸ اعلام کرد که دیگر شاهد بازرسی ماموران آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نخواهیم بود، اما آنچه باعث حساسیت ونگرانی دانشگاهیان و دلسوزان شده بود، در زمیدا کردن اطلاعات دانشمندان و اساتید برجسته حوزه صنعت هسته‌ای کشور و رسیدن این اطلاعات به سازمان‌های اطلاعاتی رژیم صهیونیستی بود چراکه تجربه نزور چندین دانشمند هسته‌ای ۹۷ و بعد از بازرسی‌های صورت گرفته از دانشگاه علم‌وصنعت و صنعتی شریف به گوش می‌رسید. موضوعی که باعث شد در مرداداه جمعی از دانشجویان و اعضای تشکل‌های دانشجویی این دانشگاه در اعتراض به آن، تجمع کرده و با در دست داشتن دست‌نوشته‌هایی، بازرسی عوامل بیگانه از مراکز علمی کشور را محکوم کرده و از مسئولان خواستار پایان دادن به این بازرسی‌ها از مراکز علمی کشورمان شوند. حساسیت ایجاد شده بر دانشگاه شهید بهشتی باعث شد چند ماهی خبر بازدیدهای آژانس هسته‌ای از آن کمرنگ شود، اما آذرماه ۹۷ و با استعفای مینوچهر، رئیس دانشکده هسته‌ای این دانشگاه دوباره شایعات مربوط به بازرسی ماموران آژانس از این دانشگاه قوت گرفت. باغخوانی، مسئول بسیج دانشجویی دانشگاه شهید بهشتی نیز اعلام کرد که فشارهایی از سوی دولت برای تغییر رئیس دانشکده هسته‌ای این دانشگاه برای فراهم کردن شرایط ورود بازرسان به دانشگاه صورت گرفته و احتمال بازدید ماموران آژانس از این دانشکده بالا رفته است. فرضیه‌ای که مورد تایید انجمن اسلامی این دانشگاه و برخی فعالان دانشجویی دیگر این دانشگاه بود، اما صدوق، رئیس دانشگاه شهید بهشتی همه این گمانه‌ها را مردود دانست و گفت: «من به‌عنوان رئیس دانشگاه اصلا و ابدا این موضوع را تایید نمی‌کنم. اگر از مقامات امنیتی کنم. اگر هم این سوال را بپرسید همین جواب را خواهید شنید. اگر هم یک درصد قرار است این اتفاق بیفتد به ما اطلاع می‌دادند.»

خبر حضور ماموران آژانس در دانشگاه کاشان چند ماه بعد از بازرسی‌ها رز پیدا کرد

تقریبا می‌شود گفت هر دو سه ماه یک‌بار در سال ۹۷، خبر بازدید بازرسان آژانس از یکی از دانشگاه‌ها خبرساز می‌شد. اواخر دی‌ماه ۹۷ و بعد از حدود دوماه از حاشیه‌های دانشگاه شهید بهشتی بود که فعالان دانشجویی دانشگاه کاشان متوجه بازرسی ماموران آژانس در تابستان همان سال شدند. محمدرضا علینقلی، یکی از فعالان دانشجویی دانشگاه کاشان موضوع را چنین روایت می‌کند که بازرسی ماموران آژانس مربوط به حقوایی، رئیس دانشکده برق این دانشگاه و مقاله ایشان درباره صنعت هسته‌ای بوده و آنها به این مقاله شک کرده بودند. علینقلی ادامه می‌دهد که پس از بازرسی‌های انجام‌شده و با نظر زراعت، رئیس این دانشگاه قرار بر این می‌شود که حقوایی دیگر مقاله‌هایی با موضوعات صنعت هسته‌ای را ارائه ندهد. با شروع موج دوباره اخبار مربوط به بازرسی‌های بین‌المللی از دانشگاه‌های کشور دوباره علی اکبر صالحی در یک مصاحبه تفصیلی با خبرگزاری آنا تصریح کرد: «بازرسی کارشناسان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی از مراکز آموزشی نباید به گونه‌ای مطرح شود که این بازرسی‌ها مختص به ایران بوده و نسخه‌ای است که برای ایران پیچیده‌اند؛ هر کشوری که عضو پروتکل الحاقی باشد در چارچوب این پروتکل و بر مبنای دستورالعمل آن که تمام کشورهای عضو پذیرفته‌اند، اجرامی‌شود.» همچنین صالحی ادامه داد که بازدیدهای آژانس بین‌المللی تنها از چهار دانشگاه علم‌وصنعت، امیرکبیر، کاشان و صنعتی شریف صورت گرفته است. هرچند که با گذشت زمان و بعد از کاهش تعهدات برجامی ایران، کمالوندی، سخنگوی سازمان انرژی اتمی در شهریورماه ۹۸ اعلام کرد که دیگر شاهد بازرسی ماموران آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نخواهیم بود، اما آنچه باعث حساسیت ونگرانی دانشگاهیان و دلسوزان شده بود، در زمیدا کردن اطلاعات دانشمندان و اساتید برجسته حوزه صنعت هسته‌ای کشور و رسیدن این اطلاعات به سازمان‌های اطلاعاتی رژیم صهیونیستی بود چراکه تجربه نزور چندین دانشمند هسته‌ای ۹۷ و بعد از بازرسی‌های صورت گرفته از دانشگاه علم‌وصنعت و صنعتی شریف باعث شد در مرداداه جمعی از دانشجویان مقابل وزارت علوم و با مهر درخصوص آزمون‌های کشوری در توضیحاتی افزود: «کنکور و امتحانات کشوری موضوعی چندوجهی است که باید تمامی زوایای آن به دقت ارزیابی شود و به سادگی نمی‌توان در این مورد تصمیم‌گیری کرد. بحث سلامت داوطلبان و محبران برگزاری بسیار مهم است و باید حتما به دقت مدنظر باشد. در عین حال آزامش جامعه و توجه به مطالبات عموم مردم نیز در کنار بحث‌های تکنیکال اهمیت دارد.» معاون آموزشی وزارت بهداشت یادآور شد: «براساس بحث‌های گسترده و سناریوهای مختلف قابل تصور، لازم است با تفاهم وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و همچنین سازمان سنجش کشور تصمیم‌گیری نهایی را اتخاذ دهند و قطعا به محض نهایی شدن، اطلاع‌رسانی خواهد شد تا مردم و داوطلبان در کوتاه‌ترین زمان ممکن در جریان موضوع قرار گیرند.» وی اظهار داشت: «تنها چیزی که در حال حاضر می‌توانم اعلام کنم این است که نظرات کارشناسی، رصد نظرات داوطلبان، توجه به سلامت مردم و نهایتا بحث‌های فنی به صورت مبسوط در حل انجام است و ان‌شاءالله به زودی نظر نهایی اعلام خواهد شد.» معاون وزیر بهداشت تاکید کرد: «هرگونه تصمیم جدید در رابطه با آزمون‌ها بعد از تصویب ستاد ملی کرونا اعلام خواهد شد.»

تفاهمنامه‌های علمی، از ابهام در کیفیت و بهره‌وری تا جنبه‌های تشریفاتی و تبلیغاتی

در مقطع امضای توافق هسته‌ای آنچه در اظهارات مسئولان وقت وزارت علوم و بعضا روسای دانشگاه‌ها دیده می‌شد، آن بود که با امضای این توافق روند توسعه علمی کشور، تبادل استاد و دانشجو با کشورهای دنیا، روند چاپ مقاله‌های علمی در نشریات معتبر جهانی و ارتباطات دانشگاه‌های ایران با دانشگاه‌های کشورهای دیگر افزایش پیدا می‌کند و ایران می‌تواند جایگاه علمی خود را ارتقا دهد. گذشت زمان و ظاهر مساله چنان بود که تعاملات و همکاری‌های علمی و دانشگاهی ایران با کشورهای جهان ازجمله کشورهای غربی رشد قابل ملاحظه‌ای داشت، اما دقت در جزئیات و مفاد سندهای همکاری اضافه شده وزارت علوم و دانشگاه‌های ایران در مدت برقراری برجام نشان از آن دارد که بسیاری از آنها بیشتر از آنکه به بهره‌وری دانش و فناوری کشور کمک کند، صرفا جنبه تشریفاتی یا تبلیغاتی داشته است. به‌عنوان مثال در سال اول پس از امضای توافق هسته‌ای، ایران با بیش از ۲۴ کشور دنیا، ۳۰ تفاهمنامه علمی همکاری امضا کرد.

بخشنامه‌های محرمانه آمریکایی‌ها و اروپایی‌ها برای عدم‌پذیرش دانشجویان ایرانی

مضاف بر آن تعدادی از دانشگاه‌های کشور نیز با برخی از دانشگاه‌های دیگر کشورها تفاهمنامه همکاری به امضا رساندند. البته برجام هم نتوانست محدودیت‌های علمی کشورهای طرف مذاکره ایران را در این حوزه کمرنگ کند. حسن صدوق، رئیس پیشین دانشگاه شهید بهشتی در این خصوص به «فرهیختگان» می‌گوید: «اطلاع دارم که آمریکایی‌ها و اروپایی‌ها بخشنامه‌های محرمانه‌ای را داشتند تا دانشجویان ما را در رشته فیزیک هسته‌ای و دیگر رشته‌های مرتبط با انرژی هسته‌ای پذیرش نکنند و این مهم را به‌خوبی به متوجه می‌شدیم هر چند این مساله را رسما به ما ابلاغ نمی‌کردند، حتی در دوران برجام نیز تصور نمی‌کنم در حوزه پذیرش دانشجوی ایرانی توسط غربی‌ها اتفاقی رخ داده باشد.» اگر از کمیت و رشد آماری این تفاهمنامه‌های همکاری عبور کنیم، خواهیم دید اتفاق چندانی در حوزه مراودات علمی برای ایران حاصل نشده است چراکه اولا، در سطح توافقنامه‌های بین‌المللی، تفاهمنامه پایین‌ترین سطح آن است. تفاهمنامه‌ها تعهدات الزام‌آور حقوقی ندارند و عموما مبنایی هستند برای مذاکرات آینده و اجرای توافق‌های دیگر. همین مساله باعث شد تا مفاد آنها کمتر به اجرا برسد و بیشتر جنبه تشریفاتی و تبلیغاتی پیدا کند. دوم، به واسطه ملاحظات اطلاعاتی و امنیتی کشورها، تبادل دانشجو و استاد، شاید کم حاشیه‌ترین موردی است که می‌تواند در مفاد تفاهمنامه‌های همکاری گنجانده شود، اما رجوع به متون تفاهمنامه‌های امضاشده در این زمینه نشان می‌دهد که مفاد کلی و یکسان مانند برگزاری سمینارها و کارگاه‌های علمی و فناوری مشترک، هدایت